

Ruud Stokvis

Sportsterren, media en chauvinisme

Hoe wordt een sporter een ster en hoe verhoudt hij of zij zich tot beroemdheden die hun sporen op een andere manier verdiend hebben? Welke rol spelen de media en gevoelens van vaderlandsliefde daarbij? Ruud Stokvis bespreekt de overeenkomsten en verschillen tussen onder andere Turnvater Jahn, Jaap Eden, Tiger Woods en Roos uit *Goede Tijden*.

'The birth of a star is a mystery that defies marketing theory and the wondrously comic efforts of an increasing desperate industry.'

De beste beschouwing over sterren in het maatschappelijk leven is die van de socioloog C. Wright Mills in zijn boek *The power elite* uit 1956. In het hoofdstuk 'The Celebrities' geeft hij een duidelijke omschrijving van beroemdheden. Beroemdheden hebben namen die iedereen kent. Waar zij gaan worden zij herkend en verwekken zij opwinding en bewondering. Alles wat zij doen is van publicitaire betekenis voor de media. En als hun topperiode van beroemdheid eindigt worden ze toch nog wel enige tijd herinnerd.² Het woord 'beroemdheden' lijkt mij als synoniem te kunnen dienen van 'sterren'. Mills omschrijft ze niet alleen, maar geeft ook de condities aan voor hun opkomst en hun functies in het maatschappelijk leven. Zijn ideeën vormen een goed uitgangspunt om deze kwesties ten aanzien van sportsterren te bestuderen.

Studie van sportsterren kan dienen als ingang tot inzicht in de betekenis van sterren in het maatschappelijk leven in het algemeen. Het motto van dit stuk is ontleend aan een studie over de commerciële aspecten van de klassieke muziek. De universiteitsprofessoren die de Universiteit van Amsterdam benoemt, kunnen als een voorbeeld van de inzet van sterren op universitair gebied beschouwd worden. Sommige politici (Den Uyl,

1 Norman Lebrecht, *When the music stops... Managers, maestros and the corporate murder of classical music* (Londen 1996) 263.

2 C. Wright Mills, *The power elite* (Oxford 1956) 71.

Van Agt, Wiegel, Nijpels en Bolkestein) en ondernemers (Wisse Dekker, Jan Timmer) lijken eveneens gedurende enige tijd, al dan niet opzettelijk, een zekere mate van sterstatus verworven te hebben.

Door studie van de lange-termijnontwikkeling van de sport en vergelijking van de verschillende fasen die daarin te onderkennen zijn met betrekking tot het optreden van sterren, wil ik de condities voor hun verschijnen, hun functies en hun eigenschappen nader bepalen.

Mills over 'beroemdheden' in 1956

Na de Eerste Wereldoorlog is in de Verenigde Staten een nationale elite ontstaan die de eerder bestaande stedelijke en regionale elites in macht, rijkdom en prestige voorbij streefde. Deze nationale elite omvat het leidinggevend personeel van op nationaal niveau opererende naamloze vennootschappen, politici en ambtenaren die in het centrum van de macht van de federale overheid staan, en topmilitairen. De naamloze vennootschappen met hun managers hebben de meer op regionaal niveau opererende familieondernemingen, geleid door eigenaar-ondernemers, naar de achtergrond gedreven. Met de ontwikkeling van een verzorgingsstaat en door de Tweede Wereldoorlog en de Koude Oorlog is het federale gezag versterkt ten opzichte van dat van de lagere overheden en is de rol van militairen op overheidsgebied belangrijker geworden. De leden van deze nationale elite (de 'power elite') proberen de legitimiteit van hun posities te versterken door via op nationale schaal werkende massamedia een goede reputatie op te bouwen. Daarbij worden zij omringd door andere figuren met de meest uiteenlopende talenten, die via het vertoon daarvan in de media nationale bekendheid verworven hebben. Aldus is een stersysteem van beroemdheden ontstaan. Mills schrijft:

In America, this system is carried to the point where a man who can knock a small white ball into a series of holes in the ground with more efficiency and skill than anyone else thereby gains social access to the President of the United States.³

De voornaamste maatschappelijke functie die Mills aan de niet tot de 'power elite' behorende nationale beroemdheden toekent, is het bevorderen van het sociale aanzien, het prestige, van de leden van die elite. De omgang met de beroemdheden, zoals dat via de media aan de bevolking

3 Mills, *Elite*, 74.

getoond wordt, versterkt de reputatie en het prestige van de leden van de nationale elite. Door dit prestige worden de macht en rijkdom van de elite gelegitimeerd. En dit draagt bij tot de stabilisering van hun positie.

Ruim 42 jaar later is deze analyse nog steeds relevant. Om de ontwikkeling van een stersysteem op sportgebied te bestuderen moeten we processen van schaalvergroting en centralisering op dat gebied bezien, nagaan hoe sportsterren de bestaande machtsverhoudingen helpen stabiliseren en welke rol de media bij dit alles spelen.

Maar er hebben zich een tweetal ontwikkelingen voorgedaan die in de tijd dat Mills schreef moeilijker te herkennen waren. In de eerste plaats zag hij de commerciële betekenis van sterren op alle gebieden van sport, vermaak en cultuur over het hoofd. Op het gebied van de klassieke muziek heeft Lebrecht hierop gewezen.⁴ Verder is het centraliseringsproces dat Mills op nationaal niveau waarnam, mede door de vergroting van het bereik van de massamedia, voortgegaan op internationaal niveau. Amerikaanse atleten als Michael Jordan, Andre Agassi en Tiger Woods zijn niet alleen in Amerika sterren.

Een omissie in de analyse van Mills is bovendien dat hij de geneigdheid van veel mensen om beroemdheden te koesteren en te bewonderen niet onderzoekt. Het is de vraag of de mate waarin deze tendens voorkomt ook niet afhangt van bepaalde sociale condities.

De periode voor de internationale standaardisering van sport

De meeste sporten zijn in de negentiende eeuw geconstrueerd uit al veel oudere lokaal beoefende vermaken of uit soms zelfs internationaal beoefende aristocratische vermaken. Tennis en schaken zijn voorbeelden hiervan. Het construeren bestond er veelal uit dat er voor de beoefening van de sport een nationale organisatie gevormd werd, die een nationaal geldend reglement voor de sport opstelde. Dit gebeurde voor veel sporten het eerst in Engeland. Vervolgens demonstreerden Engelsen deze sporten in andere landen of bevorderden buitenlandse bezoekers de beoefening van Engelse sporten in hun eigen land. Ook daar werden clubs en nationale organisaties opgericht en na enige tijd vormden die nationale organisaties samen een internationale bond voor hun sport. Deze zorgde voor de inter-

4 Lebrecht, *Music*, 260 e.v.

ationale standaardisering en de organisatie van wereldkampioenschappen. Met niet-Engelse sporten gebeurde, voor zover zij internationale belangstelling kregen, hetzelfde. Een aantal sporten werd op internationaal niveau nog eens overkoepeld door het Internationaal Olympisch Comité (IOC). Dit alles vond zijn beslag aan het eind van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw.⁵ Sportsterren ontstonden voornamelijk in het kader van deze nationaal en internationaal gestandaardiseerde sporten.

Vermoedelijk kenden de lokaal beoefende vermaken ook hun helden, maar daarover is weinig bekend. Van de oude traditionele vermaken van

Jaap Eden, links op de foto, in de eerste wereldkampioenschappen schaatsen, 1893. Uit: Maarten Moll, *Jaap Eden. Wereldkampioen op de schaats, wereldkampioen op de fiets* (Amsterdam 1996).

de aristocratie weten we wel dat er in het milieu zelf internationaal bekende meesters in sommige activiteiten optraden. Bekend zijn bijvoorbeeld de schakers die in de zestiende en zeventiende eeuw langs de verschillende Zuid-europese hoven reisden en daar hun vaardigheden demonstreerden. Sportsterren, in de zin van door ieder-

een herkende en bewonderde persoonlijkheden, zou ik deze lieden toch niet willen noemen.⁶

Gedurende de negentiende eeuw, voorafgaand aan de periode van nationale en internationale standaardisering, waren er ook al beroemde sporters, maar de manieren waarop zij hun positie verwierven en de condities die daaraan ten grondslag lagen verschillen zo sterk van die van de moderne sportsterren, dat ik niet geneigd ben hen als zodanig te klasseren.

5 Ruud Stokvis, *De sportwereld. Een sociologische inleiding* (Alphen 1989) 56.

6 J. Silberman en W. Unzicker, *De geschiedenis van het schaakspel I* (Utrecht/Antwerpen 1977) 47.

Een beroemd figuur in Duitsland was Friedrich Ludwig 'Turnvater' Jahn (1778-1852). Na de nederlaag die in 1806 aan het Pruisische leger door de Franse troepen onder Napoleon was toegebracht ontstond in Pruisen het besef dat staat en samenleving gemoderniseerd dienden te worden. Jahn gaf mede aan dit streven vorm door het turnen te propageren. Dit zou bijdragen aan de weerbaarheid van de bevolking. Bij zijn turnbeweging sloten zich vele enthousiastelingen aan en Jahn werd tot 1818 ook ruimschoots gesteund door de overheid. Overal in Pruisen en ook in andere Duitse staten verschenen gymnastiekterreinen. Na dat jaar werd zijn beweging te revolutionair gevonden, verdween Jahn in de gevangenis en werd het turnen buiten schoolverband in Duitsland verboden.⁷ Jahn's roem berustte dus niet in de eerste plaats op zijn superieure sportieve prestaties, maar op zijn charismatisch leiderschap van een nationalistische emancipatiebeweging van de Duitse burgerij, daarom zou ik deze 'Europese sportheld' geen sportster willen noemen.⁸

Meer in overeenstemming met de omschrijving van beroemdheden door Mills zijn de negentiende eeuwse 'kampioenen' die in de periode voorafgaand aan de nationale en internationale organisatievorming en standaardisering optraden. Vooral in de Angelsaksische gebieden, maar ook in Europa bestonden professionele vormen van sportbeoefening, waarbij mensen die zich bekwaam achtten in een tak van sport zichzelf tot wereldkampioen uitriepen, of dat door bekenden lieten doen, en vervolgens 'all-comers' uitdaagden om een wedstrijd met hen aan te gaan om een som geld en hun titel. Deze sportlieden werden aanvankelijk gepatroniseerd door aristocraten die aldus hun lust tot gokken combineerden met hun belangstelling voor spannende wedstrijden. Zij verschaften het geld waar om gestreden werd. Later traden ook welgestelde niet-aristocraten, al dan niet in het verband van een groepje kennissen, op als patroons van dergelijke sporters. Sommige van deze sporters waren ook zelf gefortuneerd genoeg om een inzet op te brengen. Uitdagingen werden vaak via tijdschriften en kranten verspreid, journalisten hadden er belangstelling voor en publiceerden erover. Deze 'kampioenen' en hun 'matches' konden dus op uitgebreide belangstelling rekenen. Sterstatus verwierven zij als het 'wereldkampioenschap' ging tussen vertegenwoordigers van ver-

7 Christiane Eisenberg, 'Charismatic nationalistic leader: Turnvater Jahn' in: Richard Holt, J.A. Mangan en Pierre Lanfranchi, *European heroes. Myth, identity, sport* (Londen 1996).

8 Holt, *Heroes*.

schillende landen. Dat was bijvoorbeeld het geval bij de bokswedstrijd tussen de Amerikaanse kampioen John C. Heenan en de Engelse kampioen Tom Sayers in 1860.

The Sayers-Heenan match was a great international event in which both countries, aroused by what might be termed 'wild patriotic enthusiasm' heavily supported the native son. Not only was the British press represented at the scene by special writers, but the New York Spirit of the Times and Frank Leslie's Illustrated Weekly, the leading sports journals, assigned their best reporters and artists to cover the event.⁹

Opmerkelijk is dat zich bij dit gevecht ook al tot op zekere hoogte de door Mills gesignaleerde mengeling van 'power elite' en andere beroemdheden voordoet. Alhoewel men zich kan afvragen of de 'power elite' in dit geval niet meer geïnteresseerd was in de wedstrijd, dan in de bokscers zelf. In een reportage van het gevecht werd benadrukt dat zich nog nooit zo'n hoog aristocratisch publiek bij een boksring gevormd had:

The crowd was the most representative ever seen at a fight in our country. (.....). It included the bearers of names highly distinguished in British society, officers of the Army and Navy, of Parliament, justices of the peace and even brethren of the cloth. The muster of literati included William Thackeray and Charles Dickens.¹⁰

Nederland werd een enkele keer door dergelijke professionele beroemdheden aangedaan. Maar die wekten toen niet die, mijns inziens, voor moderne sportsterren kenmerkende chauvinistische gevoelens op. Enkele internationale beroepsroeiers hebben hier aardige prijzen behaald. De Engelsman G. Buebear won in 1888 een skifwedstrijd voor beroepsroeiers op de IJssel. Hij ontving daarvoor twaalfhonderd gulden.¹¹ Zijn status als ster is bij gebrek aan gegevens moeilijk te bepalen. Een andere roeier, de Canadees Edward Hanlan, die voor zover ik weet niet in Nederland actief is geweest, wist in Engeland, Amerika en Australië grote menigten op de been te brengen en kon zich na het eind van zijn carrière als welgesteld man terugtrekken.¹² Bij het schaatsen trok tussen 1885 en 1887 in Nederland het optreden van de zichzelf 'World Champion Speed and Figure

9 Nat Fleischer en Sam Andre, *A pictorial history of boxing* (Londen 1959) 43.

10 Fleischer en Andre, *Boxing*, 46.

11 Ruud Stokvis, *Strijd over sport. Organisatorische en ideologische ontwikkeling* (Deventer 1979) 13.

12 H. Cleaver, *A history of rowing* (Londen 1957) 43.

Skater' noemende Noor Axel Paulsen veel belangstelling. De zelfbewuste wijze waarop hij zijn voorwaarden stelde aan de organisatoren om aan wedstrijden deel te nemen en de serieuze wijze waarmee zij die behandelden, wijst op zijn aanzien in schaatskringen.¹³ Het lijkt mij echter niet dat hij in wijdere kring als ster werd beschouwd.

De periode na de standaardisering

Jaap Eden, wereldkampioen schaatsen (1893, '94/95 en '95/96) en wielrennen (1894 en '95) lijkt mij de eerste echte grote Nederlandse sportster in de moderne, door Mills gedefinieerde zin van het woord. Eden raakte volgens Hogenkamp het hart van het volk en zou er grenzeloos populair door worden.¹⁴ Eden werd in 1893 wereldkampioen schaatsen bij het eerste wereldkampioenschap dat de internationale schaatsbond organiseerde. Dat viel toen nog niet zo op, alhoewel afgevaardigden van de verschillende sportclubs hem bij zijn terugkeer in Haarlem een hartelijk welkom gaven.¹⁵ Toen hij het in 1894/95 weer werd, was dat anders: 'Men kan zich denken dat bij de terugkomst van Jaap Eden in Nederland, de couranten er vol van waren. Er werd hem een ongekende ovatie gebracht in Haarlem. Zijn woonplaats was geheel in vlaggentooi om den wereldkampioen te verwelkomen.'¹⁶

In 1896, na het behalen van zijn derde wereldkampioenschap als schaatser, ging Eden over naar de rangen van de beroepswielrenners. Daarvóór blonk hij als amateur ook uit in deze tak van sport. In 1894 had hij het wereldkampioenschap op de 10 mijl gewonnen en het volgende jaar op de 1 mijl. Maar hij werd toen al verdacht van het aannemen van geld van fabrikanten of handelaars. Zo verscheen in 1894 een advertentie in *De Nederlandsche Sport*, het eerste Nederlandse sporttijdschrift, met als tekst: 'De heer Jaap Eden zegt: van de vele soorten rijwielen die ik bereden heb, vind ik de Withworth de beste.'¹⁷

13 Stokvis, *Strijd*, 13.

14 George J.M. Hogenkamp, *Een halve eeuw wielersport, 1867-1917* (Amsterdam 1916) 190.

15 Maarten Moll, *Wereldkampioen op de schaats, wereldkampioen op de fiets* (Amsterdam 1996) 30.

16 G.W.A. van Laer J.Czn., *Gedenkboek van den Koninklijken Nederlandschen Schaatsenrijdersbond bij het vijftigjarig bestaan, 1882-1932* (Amsterdam 1932) 82.

17 Stokvis, *Strijd*, 24.

In 1896 was hij als succesvol professioneel wielrenner in Parijs de liefhebber van het damespubliek.¹⁸ De Humber rijwielenfabriek en de Dunlop bandenfabriek betaalden hem vijfduizend gulden per jaar voor het gebruik van hun materiaal en dat was nog maar een deel van wat hij verder verdiende. Hogenkamp spreekt van 'ministersinkomens'.¹⁹ Fietsfabrikanten behoorden tot de eersten die de commerciële betekenis van sportsterren voor hun ondernemingen inzagen.

Eden kende ook de tragische neergang die sportsterren riskeren. Kenmerkend voor veel mannelijke sterren is dat vrouwen daarbij een rol speelden. Dat was al zo in 1894 toen hij het Europees kampioenschap in Hamar liet lopen voor een kamermeisje van het hotel waar hij logeerde.²⁰ Na 1896 verwaarloosde hij zijn training, werd minder succesvol, probeerde in 1898 zijn geluk als wielrenner in de Verenigde Staten, keerde in 1899 weer terug en verzakte toen in de middelmaat. In 1904 nam hij afscheid van de wielersbaan. Het lukte hem niet een bevredigend bestaan buiten de sport op te bouwen. Na een mislukte *comeback*-poging in 1914 mocht hij in 1915 nog eens in de reclametour van de Hima rijwielenfabriek naast de amateur-wereldkampioen van 1914, Cor Blekemolen, door Nederland rijden. In dat jaar kreeg hij ook nog een huldiging in Amsterdam ter gelegenheid van zijn betrokkenheid bij de sport gedurende een kwart eeuw. Daarna raakte hij aan de drank, verspilde hij zijn vermogen en moest hij enkele van zijn prijzen verkopen. Bij zijn dood in 1925 werd in Haarlem, door het veilen van zijn resterende prijzen onder sportliefhebbers, nog wel geld bijeengebracht voor een grafmonument, een bedrijfskapitaaltje voor zijn weduwe en een steunfonds voor zijn zoon.²¹

De loopbaan van Jaap Eden als eerste Nederlandse sportster geeft haarfijn aan waar het bij het ontstaan van sportsterren om gaat. In de eerste plaats moet voor een tak van sport een zekere mate van belangstelling onder de bevolking bestaan. Hierdoor besteedt de pers aandacht aan de prestaties en daardoor worden bijzondere prestaties aan een wijder publiek bekend gemaakt. Vooral Eden's overwinningen als schaatser wekten enorm enthous-

18 J.C. Burkens, 'Wielrijden' in: Jan Feith, ed., *Het boek der sporten* (Amsterdam 1900), 247. Vgl. Moll, *Wereldkampioen*, 179.

19 Hogenkamp, *Wielersport*, 277.

20 Moll, *Wereldkampioen*, 155.

21 M.J. Adriani Engels, *Van Jaap Eden tot Jan Derksen. De wielersport in Nederland gedurende tachtig jaar* (Amsterdam 1947) 20; Moll, *Wereldkampioen*, 239.

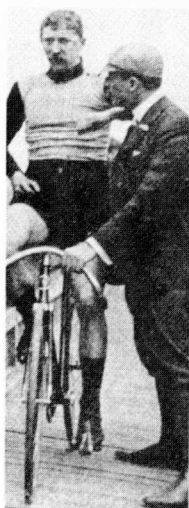
siasme en stimuleerden de publieke belangstelling voor zijn prestaties op de fiets. Een kleine tien jaar vóór hem behaalde de Nederlandse wielrenner Pim Kinderlen vrijwel even grote prestaties als Eden. Zijn naam verbreidde zich toen echter niet verder dan de beperkte kring van wielrenliefhebbers van die tijd.²²

Nationalisme blijkt bij het ontstaan van sportsterren vaak, maar niet altijd, een belangrijke rol te spelen. Een belangrijk verschil tussen Mills' 'beroemdheden' en sportsterren uit andere landen dan de Verenigde Staten is de rol van dit nationalisme. De Verenigde Staten vormen als het ware een wereld op zich, waarbinnen de sporters die de media-aandacht weten te vang

ten, tot sterren uit kunnen groeien. Er is geen enkele reden om aan te nemen dat de Amerikanen minder nationalistisch zijn dan andere volken. Maar bij sportsterren is in Amerika deze emotie niet van essentiële betekenis. Dat was nog in 1998 te zien, toen het alles overwoekerende nieuwsfeit in de Verenigde Staten betrekking had op de mogelijkheid voor twee spelers om het recordaantal *home-runs* in de nationale honkbalcompetitie te verbeteren. In 1860, ten tijde van de wedstrijd tussen Heenan en Sayers, was dit anders. Toen was Engeland nog de grootste en machtigste mogendheid en was in de Verenigde Staten de herinnering aan het koloniaal bewind van deze mogendheid nog levendig.

De internationalisering van de sport is vooral voor het ontstaan van sportsterren buiten de Verenigde Staten van grote betekenis geweest. In het gefragmenteerde Europa, waar nationale staten op allerlei manieren met elkaar in wedijver verkeerden, gingen sportprestaties een rol spelen in de internationale prestigestrijd. Dat komt duidelijk naar voren in de verklaringen die Hogenkamp, nog enigszins een tijdgenoot van Eden, voor diens populariteit geeft: 'Heel Holland jubelde, nu een landgenoot was opgestaan, die zoo vermocht uit te blinken, die zoo de verpersoonlijking onzer wenschen was: eens naar buiten te kunnen toonen, dat er nog pit in ons kleine volk zat.'²³ Even verder schrijft hij:

En wáár het was, in den vreemde of op eigen bodem, de Nederlandsche

Jaap Eden op de fiets. Uit: Maarten Moll, *Jaap Eden. Wereldkampioen op de schaats, wereldkampioen op de fiets* (Amsterdam 1996).

²² Hogenkamp, *Wielersport*, 61-101.

²³ Ibidem, 190.

driekleur ging de hoogte in, als Jaap er was. Zijn krachtige streken op de schaats, zijn machtige pedaaltrappen op de wielervedbaan, het was een beeld van onweerstaanbare kracht en wil en het vervulde ons met trots, dat die man een landgenoot was.²⁴

Een tot de verbeelding sprekend uiterlijk vormde ook een ingrediënt van Eden's roem. Hogenkamp noemt zijn verschijning die van de flinke echte Hollandse jongen.²⁵ Burkens wees op zijn succes bij de vrouwen in Parijs. Wanneer het uiterlijk al een rol speelde bij het bereiken van sterstatus in een tijd dat er nog maar weinig foto's in de kranten en tijdschriften verschenen, dan valt te verwachten dat een aansprekend uiterlijk in het tijdperk van de televisie helemaal belangrijk zou zijn.

Televisie en commercialisering

De laatste Nederlandse (super)sportster voor de komst van de t.v. was Fanny Blankers-Koen. De ingrediënten voor sterstatus die ten grondslag liggen aan haar positie waren precies die welke afgeleid zijn bij de verklaring van de roem van Jaap Eden. Topprestaties in internationaal verband in een tak van sport waarvoor al belangstelling bestaat, een aansprekende verschijning ('de vliegende huisvrouw') en de gelegenheid die zij - niet lang na de oorlog! - aan de Nederlandse bevolking bood om weer eens trots te kunnen zijn. Zij werd als eerste Nederlandse sporter in Amsterdam op een *ticker-tape* parade onthaald, waarbij tienduizenden haar toejuichten.²⁶

De komst van televisie lijkt, zolang het publieke omroep betrof, de voorwaarden tot het bereiken van sterstatus op een tweetal punten beïnvloed te hebben. De betekenis van de persoonlijke uitstraling werd nog groter. Dat is mooi te lezen in de mini-biografie die Van Buuren aan een van de eerste sterren van het kleurentelevisietijdperk wijdde:

Ard Schenk deed in de jaren zestig en zeventig menig vrouwenhart sneller kloppen. Met zijn gespierde, grote lichaam van 1 meter 90 en zijn blonde haren zag hij eruit als een jonge god. Tijdens de Spelen van Sapporo ging zelfs het verhaal: 'Als het bekend wordt dat Ard op het ijs staat, lopen de

24 Ibidem.

25 Ibidem.

26 Wilfred van Buuren, 'Geen kapsones' in: *Goud. Nederlandse Olympische kampioenen* (Amsterdam 1996) 71.

vrouwenafdelingen van het olympisch dorp leeg.²⁷

De noodzaak tot aanpassing van kranten en tijdschriften aan de verspreiding van televisie leidde ook tot een enigszins nieuwe beschouwingswijze van sportsterren, die nieuwe eisen aan henzelf stelde. De snelheid en volledigheid waarmee de televisie sportevenementen presenteerde, dwong de geschreven media tot het verleggen van het accent van de berichtgeving naar achtergrondinformatie en persoonlijke visies van de sporters. Hierdoor raakte het publiek meer vertrouwd met het persoonlijk leven en de persoonlijkheid van de sporters. Vooral na de komst van commerciële zenders werden, in aansluiting op de succesvolle ontwikkeling van dit genre bij kranten en tijdschriften, op de televisie tal van praatprogramma's met sporters geïntroduceerd. Naast de sportprestaties ging de wijze waarop sporters zich presenteerden een rol spelen bij het maatschappelijk aanzien dat zij konden verwerven. Stervoetballers als Cruyff en Gullit waren ook op dit gebied sterk. Andere sporters probeerden door mediatrainingen hun presentatie te versterken.²⁸

Sport op commerciële televisie schept een aantal specifieke financiële belangen bij het optreden van sterren. De belangstelling van het publiek van de club of de tak van sport waarin een ster actief is lijkt over het algemeen toe te nemen. De formulering is hier voorzichtig gekozen omdat het, tegen de verwachting van velen in, niet zo is dat de actieve beoefening van een tak van sport toeneemt, nadat zich in die tak van sport een ster manifesteert.²⁹ Een toenemende publieke belangstelling betekent dat de aandacht van omroepen meer op die club of tak van sport gevestigd wordt en dat ze vaker in beeld komen. Het gevolg hiervan is dat sponsors meer willen betalen om hun naam met de club of het vertegenwoordigend team van een sport te verbinden. Tegelijkertijd stijgen dan de uitzendrechten in waarde. Het geld dat de omroepen daarvoor moeten betalen, kunnen zij weer terugverdienen door de verkoop van reclامتijd aan adverteerders die voor, na of tussen de wedstrijden hun boodschappen via de televisie aan het publiek kunnen doorgeven. De impact van die boodschappen kan

27 Wilfred van Buuren, 'De blonde schaatsgod' in: *Goud. Nederlandse Olympische kampioenen* (Amsterdam 1996) 107.

28 R. Stokvis, 'Sport en het mediasysteem' in: Theo Stevens en Wilfred van Buuren (eds.), *Sportgeschiedenis in Nederland* (Amsterdam 1998) 90.

29 Maarten van Bottenburg, *Verborgene competitie. Over de uiteenlopende populariteit van sporten* (Amsterdam 1994) 63, 66.

weer versterkt worden als een ster zich voor het overbrengen ervan leent.

De voornaamste betekenis van de commerciële televisie voor de opkomst van sportsterren is dat alle organisaties en in het bijzonder de commerciële, die belang hebben bij het optreden van sportsterren, actiever dan voorheen proberen dergelijke sterren door gerichte maatregelen te scheppen. Het element van constructie dat in verband met de rol van de media, bij het verschijnen van sterren nooit helemaal afwezig, wordt door de commerciële televisie versterkt. De sportbonden richten zich meer dan voor het tijdperk van de commerciële televisie op het bevorderen van de topsport en het naar voren brengen van hun toptalenten. Enig effect op het prestatieniveau gaat hiervan wel uit. Adverteerders proberen topatleten in hun reclameboodschappen op te nemen en aldus hun sterpotentieel verder te ontwikkelen. Maar echt meer sportsterren, die mede door hun persoonlijke uitstraling algemene bekendheid, opwinding en bewondering oproepen, lijken zich toch niet voor te doen. Wat Lebrecht op het gebied van de klassieke muziek vaststelde (zie het motto van dit artikel), gaat ook voor de sport op. Het effect van de pogingen tot sterconstructie is wel een zekere inflatie van het sterbegrip.³⁰

Slot

In de meeste landen van de wereld en gedurende het grootste deel van de twintigste eeuw is het optreden van sportsterren gebaseerd geweest op gevoelens van nationale trots die prestaties van sterren in internationaal verband opriepen. Dat dit chauvinisme geen noodzakelijke voorwaarde is laten veel Amerikaanse sterren zien. Er verschijnen in de Verenigde Staten sterren in sporten die voornamelijk een competitie kennen die tot Amerika beperkt blijft. En in meer internationale sporten als basketbal, tennis en golf treden Amerikaanse sterren op, die ook in andere landen als ster gewaardeerd worden. Het verschijnen van dergelijke Amerikaanse sterren lijkt toch samen te hangen met de machts- en prestigeverhoudingen tussen nationale staten. De sterren van het machtigste en rijkste land ter wereld, in sporten die ook buiten de Verenigde Staten veel belangstellen hebben, worden automatisch internationale sterren. Daarbij worden ze geholpen door grote wereldwijd adverterende Amerikaanse onderne-

30 Deze gedachte drong zich bij mij op toen ik Roos uit *Goede Tijden Slechte Tijden* ergens als mega-ster omschreven zag.

mingen die hen graag in hun reclameboodschappen opnemen.

De sportster uit landen buiten de Verenigde Staten ontleent zijn schittering aan het besef bij zijn landgenoten van zijn roem in het buitenland. Binnen de Verenigde Staten doet de roem in het buitenland er minder toe, daar ontleent de ster zijn schittering aan de waardering voor zijn talent. Misschien is dat de reden dat Amerikaanse sportsterren samen met veel leden van de 'power elite' één groepering van beroemdheden vormen. In andere landen loopt de basis voor het prestige van de nationale 'power elite' en dat van de sportsterren zo sterk uiteen dat zij veel minder op elkaar aangewezen zijn. In Nederland kan alleen de winnaar van de Elfstedentocht een sportster in Amerikaanse zin worden, wanneer tenminste zijn persoonlijke uitstraling zich daartoe leent. Maar ook deze tocht is sterk verbonden met ons nationaal gevoel.

KUNST & Vliegwerk

boeken en c.d.'s

Bij ons kunt u terecht voor:

- * Kwaliteitsramen: o.a. kunst en literatuur
- * Klassieke cd's voor aantrekkelijke prijzen
Naxos, Harmonia Mundi, Erasmus (f 14,95)
- * Plint poëzieposters en kaartenmapjes

Oude Kijk in 't Jatstraat 10

9712 EG Groningen

Tel. 050-3185681

historie geschiedenis wereldhistorie wereldgeschiedenis cultuurgeschiedenis beschavingsgeschiedenis handelsgeschiedenis krijgsgeschiedenis prehistorie
steentijdperk ijzertijd oudheid middeleeuwen kerkgeschiedenis historie geschiedenis wereldhistorie wereldgeschiedenis cultuurgeschiedenis besch
vingsgeschiedenis handelsgeschiedenis krijgsgeschiedenis prehistorie steentijdperk ijzertijd oudheid middeleeuwen kerkgeschiedenis historie geschie
denis wereldhistorie wereldgeschiedenis cultuurgeschiedenis beschavingsgeschiedenis handelsgeschiedenis krijgsgeschiedenis prehistorie steentijdperk
ijzertijd oudheid middeleeuwen kerkgeschiedenis historie geschiedenis wereldhistorie wereldgeschiedenis cultuurgeschiedenis beschavingsgeschiede
nis handelsgeschiedenis krijgsgeschiedenis prehistorie steentijdperk ijzertijd oudheid middeleeuwen kerkgeschiedenis historie geschiedenis wereldhis
torie wereldgeschiedenis cultuurgeschiedenis beschavingsgeschiedenis handelsgeschiedenis krijgsgeschiedenis prehistorie steentijdperk ijzertijd oud
heid middeleeuwen kerkgeschiedenis historie geschiedenis wereldhistorie wereldgeschiedenis cultuurgeschiedenis beschavingsgeschiedenis handels

Alles over toen

vindt u nu

bij Scholtens Wristers

typisch Scholtens Wristers
Boekhandel

Guldenstraat 20 Groningen Telefoon (050) 313 97 88 E-mail: info@scholtens-wristers.nl www.scholtens-wristers.nl

Supplement

Bewegwijzering in oorlogstijd geeft aan waar in Groningen de macht ligt. Uit: E.A.J. Boiten e.a., *Groningen in oorlogstijd; aspecten van de bezettingsjaren. 1940-1945* (Haren 1980).